

EXPANZIÓ

HUMÁN TANÁCSADÓ

**A TEHETSÉGGONDOZÁS GYAKORLATA A KISGYERMEKKORTÓL A PEDAGÓGUSKÉPZÉSIG
SZOCIALIZÁCIÓ ÉS TÁRSADALMI NEMI VISZONYLATOK SZEREPE AZ
ÍZLÉSVÁLASZTÁSBAN**

1052 BUDAPEST, VÁROSHÁZ U. 3-5. 2/4.

TEL.: (06-1) 411-1933, 411-1934. FAX: (06-1) 318-6906

WWW.EXPANZIO.HU EXPANZIO@EXPANZIO.HU

Tartalomjegyzék

Tartalomjegyzék	2
1. Bevezetés.....	3
1.1. A kutatás célja, indokoltsága	3
1.2. A kutatómunka hipotézisei.....	4
1.3. A kutatás részei.....	4
1.4. A kutatás módszerei	4
1.5. A kutatás várható eredményei	5
2. Elméleti kutatások	6
2.1. Ízléskutatások	6
2.2. A kritikai kultúrakutatás	7
3. Értékképlet és társadalmi státusz	9
3.1. Az ízlésítéletek társadalmi dinamikája	9
3.2. A társadalmi mező szerkezete	10
3.3. Az ízléstendenciák és alakzatok.....	12
4. Gender és a kulturális-társadalmi mintázatok	15
4.1. Gender és tudás.....	15
4.2. Feminizmus és genderszkepticizmus.....	16
4.3. Paradigmaváltás és gender.....	17
4.4. Gender és pedagógia	18
5. A kérdőíves kutatások eredményei	20
6. Összegzés.....	32
7. Irodalom	34
8. Melléklet.....	36
8.1. Kérdőív.....	36
8.2. Mintaleírás.....	38

1. Bevezetés

1.1. A kutatás célja, indokoltsága

A kutatómunka célja megadott életszakaszokon (középiskolások, egyetemi hallgatók) belül vizsgálni a társadalmi nemek kutatási relevanciájának lehetőségét.

A gender, a társadalmi nemi tanulmányok alkalmazása még ma is szórványosan jelenik meg Magyarországon, és ekkor is javarészt csak a felnőtt korosztályra vonatkozik, főleg a munka, szabadidő összefüggésében. Különösen indokolt lenne a gender szempont érvényesítése a tehetséggondozás, tehetségfejlődés területén. A gyermekkor és serdülőkor társadalmi nemi tapasztalatai döntik el, hogy milyen mintákat sajátítunk el, és ez meghatározza a felnőttkori viselkedést, életvezetést. A gender mintái ezért döntőek lehetnek a tehetség kibontakozásában vagy éppen gátoltá válásában is.

A tehetséggondozás gyakorlatában nagyon hasznosak lehetnek azok a felismerések, melyek a gender alapú megközelítésből erednek. Ezek a férfi és női szerepminták megoszlásából, aránytalanságaiból, a dominancia problémájából, így a felnőttkori életsorsokra való kondicionálás kulturális mintázataiból vezethetők le.

Nem pusztán a tudás reprezentációjáról van szó, nem is csak a tudás révén véghezvitt cselekedetekről, hanem arról, hogy mindezek jelentését azok a konkrét társadalmi interakciók határozzák meg, melyekben lezajlanak. A társadalmi nem a mindennapi tettek során konstruálódik, és benne kifejeződnek a hatalom aktuális viszonylatai (Scott, 2001). A nemi sztereotípiákon alapuló oktatás korlátozza az egyén választási lehetőségeit, mozgásterét, a képességek szabad és megfelelő kibontakozását.

1.2. A kutatómunka hipotézisei

Feltevésünk szerint az egyes kreatív képzési területeken is érvényesülnek a társadalmi nemi viszonylatok. Eszerint az azonos pályára készülő fiúk és lányok között is előfordulhatnak különféle, gender alapon kondicionált eltérések. Konkrét vizsgálati területünkön az iparművészeti képzés középfokú és egyetemi szinterein a következőket vizsgáljuk:

- ✓ milyen a nemek aránya, ha van eltérés, mi ennek az oka
- ✓ eltérő motivációs háttérről tudnak-e számot adni a fiúk és a lányok
- ✓ céljaik, preferenciáik között kimutatható-e számottevő különbség
- ✓ esztétikai választásaikban lévő különbségek, hasonlóságok

1.3. A kutatás részei

- ✓ Az első részben egy elméleti áttekintés készül a vonatkozó szakirodalom interpretációja alapján a problémahorizont és a megközelítés összefüggéseiről.
- ✓ A kutatómunka második része kérdőíves felmérések alapján vizsgálja a társadalmi nemi viszonylatok szerepét középiskolás korosztály és egyetemi hallgatók csoportjaiban a fentebbi szempontok alapján.
- ✓ A kutatómunka záró része ezek kiértékelését, összehasonlítását és a tapasztalatok további alkalmazási lehetőségeit összegzi az iparművész-képzés területén.

1.4. A kutatás módszerei

Az elméleti áttekintés alapja a 'radikális esztétika' és a társadalmi nemi kutatások összekapcsolása. Ennek indokoltsága, hogy a gender mintázatai meghatározzák az egyén társadalomban elfoglalt helyét, sorsának lehetséges irányait. Ugyanakkor a kreatív, alkotó tevékenységek a 'radikális esztétika' képviselői szerint felszámolják a modernségben kialakult dichotómiát alkotó és befogadó között (Armstrong, Best, Antal-Lundström és mások), oly módon, hogy minél többeket bevonnak az alkotási folyamatba. A felfogásmód jelentősége, hogy nem

a végső produktum, a mű, hanem az esztétikai alkotási folyamatban való részvétel áll a központban. Az esztétikai tapasztalás ilyenfajta módja átformálja a résztvevő személy addigi tudását, kompetenciáját, önbizalmát, társas kapcsolatait. Ennek megfelelően a művészetet és az esztétikai aktivitásokat a tanulás, megértés és fejlődés eszközének, közvetítőjének kell tekinteni. Ma már bizonyítékok vannak arra, hogy a gyermek kompetenciái javulnak, amikor cselekvésközpontú esztétikai oktatásban vesz részt, tehát a pedagógia használható eszközhöz jutott e cél eléréséhez. (Antal-Lundström, 2009) Mivel Magyarországon a radikális esztétika nem túl elterjedt és alkalmazott, ezért a leendő és a kezdő iparművész hallgatók körében végezzük a vizsgálatokat, hiszen ők résztvevői az esztétikai tapasztalatszerzés aktív módzatainak, de még távol állnak a hivatásos művész státuszától.

1.5. A kutatás várható eredményei

A kutatómunka az esztétikai aktivitás jól körülhatárolható részét, a közép- és felsőfokú iparművész-képzést vizsgálja meg interdiszciplináris megközelítésben, a radikális esztétika és a gender studies összefüggésében. Az elméleti összefoglaló is újszerű a vizsgált tudomány- és tématerületen (pedagógia és tehetségfejlesztés), a felmérések pedig konkrétabbá teszik a válaszokat, és egyben jó példát igyekeznek nyújtani, hogy a fentebb említett két diszciplínát hogyan lehet a közép- és felsőfokú oktatás más területein alkalmazni.

2. Elméleti kutatások

2.1. Ízléskutatások

Az európai ízléskutatások első virágkora a 17-18. század volt. Az ekkoriban született munkák vagy a jó ízlés ismérveit tárgyalták (pl. Baltasar Gracián művei), vagy pedig az esztétikai tapasztalat morális összefüggéseit vizsgálták (Anthony Shaftesbury munkái). Ezek a fajta vizsgálódások azonban a 19. század elején lezárultak. (Radnóti, én.) Ennek oka részben az volt, hogy az akkortól születő tudományos esztétikákat átfogó filozófiai jellegű rendszerként kívánták megalkotni szerzőik, az egyetemek professzorai, így az empirikus alapú ízléskutatás háttérbe szorult. Részben pedig a művészet ez időben kezdett élesebben különválni elit és népszerű művészetre, illetve az alkotók egy csoportja ekkortól kezdte magát komoly, magas művészetként meghatározni, és szembeállítani mindazzal, ami nem tartozik bele ebbe. A mércék itt elsősorban a kivételes alkotóra és a műalkotásra vonatkoztak, és egy szűk elit alkotói és befogadói csoport értőnek vélt ízlésén alapultak. Ennek következtében viszont fölöslegessé vált az ízlés ügyében általánosan vizsgálni, hiszen a tömegek esztétikai preferenciái már nem számítottak.

Az ízléskutatások a 20. század első felében sem lendültek fel, az esztétikai képződmények megközelítésénél két, egymást kizárni látszó alapállással számolhatunk. Mindezt az elemző olvasásmódra vonatkoztatva Pierre Bourdieu kifejezésével internalista (belső) és externalista (külső) olvasatként különítjük el. Az előbbi „felfogás szerint a kulturális alkotások időbeli és tiszta formák, amelyek tisztán belső olvasatot követelnek, kizárva a meghatározottságokra vagy a történelmi funkciókra való hivatkozást, ami redukcionizmus volna.” (Bourdieu, 1998: 177) Olyan rendszer képe rajzolódik ki ezek nyomán, amely autonóm és immanens, magában rejtve saját dinamikájának alapjait. Eszerint a művet, az esztétikai formát önmagából lehet megértenünk. Belső rendje, szerkezete feltárható, és csak ez ad kulcsot a megértéshez. Ide tartozik az amerikai New Criticism irányzatának *Close Reading* módszere éppúgy, mint az orosz formalisták által alkotott *Zaum* fogalma. Ahogy Bourdieu megjegyzi, az ilyesféle megközelítés hiányossága, hogy nem tud kielégítő magyarázatot adni az irodalom mozgásaira,

változásaira, bármire, ami az önmagára záruló unverzumként tételezett művön kívül, de az esztétikai szférán belül történik.

Az externalista vagy külső olvasás is legalább ekkora belső ellentmondásra épül, csak itt a társadalmi világ és a kulturális művek közötti közvetlen összefüggések tételezései „végső soron arra a feltevésre vezethetők vissza, hogy egy csoport közvetlenül célokságilag (a cél függvényeként) befolyásolhatja a mű létrehozását.” (Bourdieu, 1998:181) A redukcionizmusnak ebben az esetében semmit nem tudunk meg a mű szerkezetéről, holott a szerkezet híján a mű, mint üzenet nem is tölthetné be funkcióját. Az externális olvasat kizárólagossá teszi az esztétikai képződmény társadalmi meghatározottságát. Ez a marxizmusból eredő megközelítés, bár kiterjedten alkalmazták a 20. század során többek között a Frankfurti Iskola tagjai, továbbá Walter Benjamin, Antal Frigyes és mások, azzal a deficittel küzd, hogy a mű jelentését egy társadalmi osztály közvetlen szándékaként értelmezi, ami viszont a mű jelentésének megértéséhez nem nyújt kellő alapot.

2.2. A kritikai kultúrakutatás

Az 1970-es évektől bontakozik ki a kritikai kultúrakutatás (*Cultural Studies*), amely az angolszász nyelvterületről indul, de rövid idő alatt más modern társadalmakban is megjelenik a kutatók gyakorlatában. A kritikai kultúrakutatás feltárta és értelmezte az adott társadalom különféle kulturális gyakorlatait, amelyet immáron nem a magas kultúra-tömegkultúra ellentétben szemlélt, hanem különböző szubkultúrák együtteseként. Ez a megközelítési mód azzal az előnnyel járt, hogy eltekintett a magas kultúra szempontjainak kizárólagos érvényesítésétől, ezáltal sokkal előítéletmentesebbé vált. A tömegkultúra-elméletekben korábban homogénnek és arctalannak tekintett tömeget többszörösen tagolt, nem, életkor, státusz, foglalkozás, etnikum szerint szerveződő csoportok, kulturális közösségek hálózatának lehetett tekinteni, ahogyan a rá vonatkozó kutatások feltárták ezen szubkultúrák szerveződési elveit, belső logikáját, és nem utolsósorban azt a tulajdonságát, hogy rendelkezik az újítás, a kreatív alkotás és jelentéstulajdonítás képességével, még ha ezek természetszerűleg eltérő mértékben oszlanak is meg köztük (Wessely, 1998: 20-21).

A kutatások egyik módszereként a szubkultúrák és a népszerű kultúrák újításait az addig a magas művészetre alkalmazott módszerekkel tárták fel, bizonyítva ezzel azt, hogy a kulturális gyakorlat népszerűbb formái is létrehozhatnak értékeket, művelőik olyan teljesítményeket is megvalósíthatnak, melyekből aztán éppen az elitként elismert művészet vagy a kultúripar merít szívesen, vesz át ihletet, ötletet vagy kész alkotásokat.

A vonatkozó kutatások egyik központja az 1970-es évektől a birminghami egyetemen működött Stuart Hall vezetésével. Kutatásaik nyomán bebizonyosodott, hogy a társadalom különféle, fent említett csoportjai egyben külön-külön ízlésközösségeknek is tekinthetők, melyek rendelkeznek a spontán kreativitásnak, a jelentéstulajdonításnak azzal a szabadságával, amely kétséges teszi, hogy a közönséget valami homogén képződménynek tekintsük, illetve megerősíti, hogy a társadalmat az ízlés vonatkozásában különféle rétegződési szempontok (életkor, nem, foglalkozás stb.) szerint kutassuk.

A fenti szempontok alapján külön csoportot képez az értelmiség, melynek a modernség korai szakaszában az a szerep jutott, hogy a modern, nemzeti elven szerveződő társadalmak művelődésének legitim hierarchiáját meghatározzák, az így körvonalazott értékeket kanonizálják, illetve mindezt normaként a társadalom többi csoportja felé közvetítsék. Ide sorolhatók a pedagógusok (tanítók, tanárok, egyetemi oktatók) éppúgy, mint az egyes művészeti ágakban tevékenykedő alkotók, illetve a közvetítés egyéb területein tevékenykedők (kritikusok, művészettörténészek stb.) is. A 20. század második felében az értelmiség a nyugati fogyasztói társadalmakban egyre inkább elveszítette azokat a privilégiumait, melyeket a modern nemzetállamok idején megszerzett, majd a 20. század végétől a közép- és kelet európai társadalmakban is többé-kevésbé hasonló kimenetelű folyamat zajlott le. A két térség különbségeit érdemben egy terjedelmesebb tanulmányban lehetne csak legalább részben feltárni, hiszen térségünkben és tőlünk keletre nem igazán a fogyasztói társadalom kiépülése, hanem inkább az államszocialista intézményrendszer leépülése, a középosztály meggyengülése és politikai-társadalmi háttérbe szorulása, illetve az utóbbi években a kormányzatok centralizációs törekvései – társadalmanként más-más arányban – járultak hozzá az értelmiség említett szerepvesztéséhez.

3. Értékítélet és társadalmi státusz

3.1. Az ízlésítéletek társadalmi dinamikája

Gondolatmenetünk kiindulópontja, hogy az újkor tudományát – elsősorban a modern műszaki és természettudományos tudást – kezdettől fogva a mérhetőség elve, a kvantifikáció módszere határozza meg. Ebben láthatjuk a modern tudományosságnak a gyakorlat, a külvilág uralásában elért sikerei egyik meghatározó okát is. Ehhez képest az esztétika problematikus tudomány, hiszen tárgya az esztétikai minőség, és a modern tudomány fogalmai szerint az értékek, a minőségek, így ízlésítéletek sem mérhetőek. Ezek nem mennyiségekre vonatkoznak, mint a tudomány újkori, determináló törvényei, hanem minőségekre, vagyis kanti értelemben reflektáló, de mégis sajátos tapasztalat alapján képződő, önálló megismerést nyújtó ítéletekről beszélhetünk.

Ugyanakkor Kant is fontosnak tartotta hangsúlyozni, hogy az ízlésítéletekben is megvan az általános érvényűség igénye, még ha nem is beszélhetünk a bizonyíthatóság vagy a megokolhatóság tudományos ítéleteknél megszokott gyakorlatáról (melyekről aztán a 20. századi tudományfilozófia – többek között Popper, Kuhn, Feyerabend, Düerr elemzése – mutatta ki, hogy messze nem probléma- és ellentmondásmentesek). Mindenesetre az ítélőerő alakzatai szükségképpen eltérnek a tudás egyéb formáitól, kanti értelemben az ész önálló megnyilvánulásait képezik. Ezek módozata az értékek közötti választásban ölt testet, amikor egy értéket előnyben részesíték, preferálok egy másikkal szemben. Így termékenynek tűnő kiindulópont lehet az esztétikai tapasztalat tudományos taglalására az értékítéletek preferenciáinak vizsgálata. A kortárs elmélet bizonyos vonulatai is alátámasztják – a befogadás passzív konnotációi miatt, ahogy napjainkban nevezik – a fogyasztás mozzanatainak elemzését, mint aktív esztétikai esztétikai tevékenységet. „A fogyasztó távolról sem oly passzív, mint amilyenek gondolják, hanem műveletek összefüggő sorát végzi, amelyek valódi, csendes és illegális termelésnek mondhatók. Egy tárgy felhasználása szükségképpen az értelmezését is jelenti. (...) A kultúra felhasználója, aki, televízióját nézi, könyveit forgatja, lemezeit hallgatja, a gyakorlat és a 'fortélyok' olyasfajta retorikáját bontakoztatja ki, amely egy megnyilatkozás-

sal, egyfajta jelbeszéddel rokonítható, s melynek alakzatai és kódjai különböző csoportokba sorolhatók.” (Bourriaud, 2007: 12)

E fejezetben az ízlésítéletek egyfajta tipológiáját szeretnénk felvázolni, amely szerint a társadalmi mezőben leképezhető szóródásuk alapján osztályozták ezeket az esztétikatudomány különféle irányzataiban az elmúlt két évszázad során. Ennek megfelelően az esztétikai előítéletek forrása is előfeltevéseinek szerint ezen a területen lenne kereshető.

3.2. A társadalmi mező szerkezete

Az elképzelés alapjául elsősorban Pierre Bourdieu társadalmi mezőelmélete szolgál, amelyet a szerző maga is többször árnyalt, módosított munkássága során. A mezőelmélet egyik alapgondolata, hogy a társadalom tagjai leírhatók egy virtuális térben a rendelkezésükre álló kulturális és gazdasági tőke alapján. Ennek megfelelően az egyének pozíciója a köztük lévő differencia szerint határozható meg. A különbségek a felhalmozott gazdasági, és kulturális tőke alapján meghatározzák a másikkal mért távolságot, illetve közelséget. Mindez kihat törekvéseinkre, szokásainkra, életvitelünkre, és – nem utolsósorban – habitusunkra, értékítéleteinkre is. Ennek következményeként a preferenciák alapján is jellemezhetünk valakit a társadalmi térben elfoglalt helyzete alapján.

Maga Bourdieu is utalt rá, hogy a fenti mező szerint eltérőek lesznek az ízlésítéletek. „A pozíciók minden osztályához egy pozíciók által kondicionált habitus (vagy ízlés) osztálya rendelhető, valamint ezen habitusok, illetve generatív képességük révén közvetített a javak és tulajdonságok szervezett együttese, amelyet a stílus rokonsága egyesít. (...) A habitus az a generáló és egységesítő szabályrendszer, amely egy pozíció inherens és relacionális tulajdonságait egységes életstílussá alakítja, vagyis személyeket, javakat és gyakorlatokat egységes választások sorozatába illeszt.” (Bourdieu, 2002: 18-19)

Amennyiben kísérletet teszünk arra, hogy a felvázoljuk a befogadás alakzatainak valamiféle tipológiáját, elsőként felvethető az a kérdés, egyáltalán mutat-e valamiféle strukturáltságot, szabályszerű eloszlást a társadalmi térben az ízlésítéletek megjelenése. Konkrétan megfo-

galmazva: a mező egy-egy szeletét nézve, van-e jellemző hasonlóság, illetve eltérés az ítélerő gyakorlásában? Létezik-e vajon valamiféle ábrázolható tendencia a konvergencia és divergencia szerint?

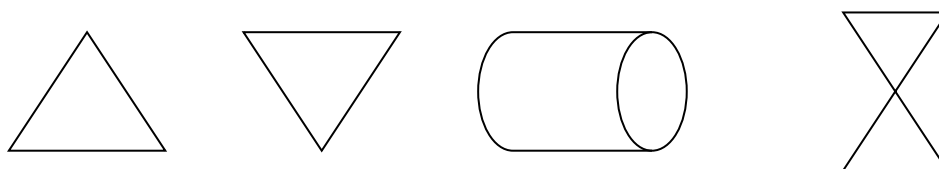
Véleményük szerint két eset lehetséges. Az egyik, hogy az ilyesfajta ítéletek eloszlása a mező minden pontján egyenletes szórást mutat. Ez azt jelentené, hogy nincs különbség a társadalmi tőke alapján az ízlésítéletek divergenciája szempontjából, ennél fogva az így körvonalazott mező szabályos formát mutat. Ennek viszont további következménye, hogy a tárgyköről – a különbségek hiánya miatt – további érdemleges kijelentés nem tehető.

A másik lehetőség, hogy a mezőben tendenciákat mutatunk ki az ízlés eltérése, illetve egyezése alapján. Mindez azért érdekes, mert feltehetőleg ez szolgáltatott alapot az esztétikum társadalmi megosztására az egyes felfogásmódok között. Az esztétikai teóriákra is érvényes – még ha közvetlenül nem is foglalkoznak társadalmi vonatkozásokkal – az a 20. század második felében közkeletűvé vált megállapítás, hogy előítélet-mentes tudomány nincs, legfeljebb, mint illúzió. Tudományfilozófusok, mint Thomas Kuhn vagy Paul Feyerabend bizonyították be, hogy a modern tudományok eszménye mögött is bizonyít(hat)atlan előfeltevések munkálnak, melyek kihatnak akár a várható eredményekre is. Ilyen szempontból tehát úgy vélem, az esztétika sem kivétel ez alól, művelőinek nézeteit meghatározza az előfeltevés, miszerint az ízlés megjelenése a társadalomban határozott alakzatot mutat.

3.3. Az ízléstendenciák és alakzatok

A társadalmilag ábrázolható tendenciák szerint négy alapvető alakzat, és az ezeknek megfelelő esztétikai előítélet jellemzi az elmúlt két évszázad vonatkozó tudományosságát. Az alakzatok formája szerint ezek a következők: a piramis, az ék, a hordó és a homokóra.

1. számú ábra: Az ízlésítéletek alakzatai a társadalmi mezőben való eloszlásuk szerint

Mindezeknek a kiképződése mögött egy-egy határozott hipotézis, illetve előítélet áll arról, hogy a társadalomnak a különböző szegmenseiben az ízlés gyakorlása egyező vagy eltérő tendenciát mutat. Ezen belül viszont a két első forma egyaránt elitárius felfogást takar.

A piramis-alakzat alapjául az a képzet szolgál, hogy a társadalmi mezőben a kulturális tőke csökkenésével egyenes arányban az ízlésítéletek is divergálnak. Eszerint a kulturális elit körében a legnagyobb az ízlésítéletek konvergenciája. Ennek az a jelentősége, hogy alapul szolgál annak a (többnyire ki nem mondott) képzetnek, hogy az esztétikumban zajló változások közvetlen oka az elit ízlésközössége lesz, hiszen itt áll rendelkezésre az egység, amivel bármiféle ízlésváltás, tágabban vett kulturális alakulás hétért, társadalmi közege magyarázható lesz, és ez a koncentrált, fókuszált terület a műveltségi tőkével legbővebben ellátottaknál található. Bár ez a nézet erősen vitatható, kétségtelen, hogy a modernségben gyakran felbukkan, amikor egy-egy zártabb elit csoportot tételeznek bármiféle esztétikai, kulturális változás indítójaként és befogadjaként, például az avantgarde mozgalmaknál. Manapság a piramis alakzata a divat jelenségeinél tűnik a leginkább használhatónak, hiszen ezek feltűnése olyan fókuszpontot feltételez, amiből a kiinduló tendenciák a társadalomban terjedve fokozatos szóródást és enyészetet mutatnak a befogadás világában.

Az ék formája elsősorban az előbbivel homlokegyenest ellentétes képzetre utal, hiszen azt sugallja, az ízlésítéletek a kulturális tőkében bővelkedőknél szóródnak a leginkább, és ahogy haladunk e mutató nyomán a szűkösség felé, úgy válnak a tetszés alakzatai egyre homogénebbé. A végkövetkeztetés valójában ugyanaz, mint az előbbinél: az esztétikum és művelődés váltásai az elitből indulnak, hiszen ez rendelkezik az ízlésformák olyan mértékű változatosságával, ami bármiféle innováció előfeltétele. Ez a képzet napjainkban főleg a tömegkultúra magyarázatánál használatos (bár nem bizonyított): a populáris kultúra gyártói előszeretettel hivatkoznak a tömegsiker okaként a tömegízlés egységére. Illetve az ide szánt termékek készítésénél számolnak a tetszési elvárások egyezésével, ami ez által a hatások kiszámításának és a hatásvadászatnak is jó ideológiai alapja lesz.

A hordó és a homokóra formája mögött az előbbiekkal ellentétben az esztétikára vonatkozó demokratikusabb felfogás húzódik meg. A hordó-nézet a társadalmi mező közepére helyezi a hangsúlyt. Eszerint a középosztály ízlésítéletei térnek el a leginkább egymástól, a társadalom két véglete inkább egyező tendenciát mutat ebből a szempontból. Ez a felfogás onnan nyeri jelentőségét, hogy általa megalapozható lesz egy középosztályra orientált kultúrafelfogás, ami megpróbál szakítani a vagy elit vagy populáris műveltség preferálásával és helyettük valamiféle új és az előbbiektől némiképp független esztétikai centrumot képzel el. Jelentősége ennek a felfogásnak abban áll, hogy enyhíti a modernség egészén végighúzódo elit-populáris dichotómiát a művészet világában. Valamiféle középutat ajánl, amely egyformán távol van az emészthetetlen kísérletektől éppúgy, mint a merő hatásvadászattól. E nézet társadalmi előfeltétele egy erős és öntudatos középosztály megléte, amely rendelkezik a műveltség bizonyos minimumával, és így nincs rászorulva az elit gyámkodására. Mindez összefügg a felsőoktatás tömegessé válásával, valamint azzal, hogy ezt követően sokan elfordultak a magas művészet vagy népszerű művészet kizárólagosságának uralmától. Egy ilyen ízlésközösség megjelenése természetesen nem öröktől fogva adott, markánsabb megjelenése a huszadik század végére tehető.

Az előzőekben vázolthoz hasonló háttérrel formálódik a homokóra alakzata is, azzal a nem csekély végső különbséggel, hogy itt épp fordítva, az ízlésbeli szóródás maximumát a két végleten helyezik el, míg a társadalmi közép ítélőerejét erősen konvergensen tartják. Itt is tet-

ten érhető a középosztály preferálása, csak itt afféle fókuszpontként tűnik fel az esztétikai jelenségekhez való viszonyban. Ennek nyomán a divat, az ízléstendenciák kiindulópontja is itt található, amiből következően az elit meghatározó szerepe alaposan leértékelődik. E nézet szülőhelye és hazája minden bizonnyal az angolszász társadalmak, legfőképpen az Egyesült Államok. Itt valóban nem tulajdonítanak az értelmiségnek akkora jelentőséget az ízlés formálásában. Ennek nyomán viszont az értelmiség maga sem igényli és a társadalom többi része sem várja el tőle, hogy afféle kulturális világítótorony szerepet töltsön be, ami Európában, különösen térségünkben a romantika óta olyan megszokott volt.

4. Gender és a kulturális-társadalmi mintázatok

4.1. Gender és tudás

A gender studies napjainkra az egyik olyan szemléletmód foglalatja, amely számos tudományos szinten világszerte érvényesülni látszik. Magyarországon azonban a CEU-n kívül átfogó graduális képzési formaként nincs jelen, még mindig csak néhány nagyobb egyetem idegen nyelvű tanszékein, kultúratudományi műhelyeiben található meg képviselői, és kutatási eredményeik is csak szórványosan kapnak szélesebb nyilvánosságot. Úgy tűnik, hogy nemcsak Nyugat-Európában, hanem a környező országokban is jobb ennél a helyzet. Az okok között említhető a magyar társadalom hagyományosan erős patriarchális beállítottsága, amely együtt jár a maskulin dominanciájú értékszemlélet és beszédmódok érvényesülésével mind a közéletben, mind a tudományban egyaránt. Sokan egyenesen úgy vélik, a gender, azaz a társadalmi nemek tudományos kutatása csupán álcázott feminizmus. Az viszont továbbra is kérdés marad, miért fontos a gender studies művelése ma, hogyan kapcsolódik a feminizmushoz, és más kortárs diskurzusokhoz, és egyáltalán mi is a gender diszciplína?

Ennek számos értelmezési lehetősége közül Hilde Hein álláspontját ismertetjük, amelynek egyik fontos vonatkozása a tudás és a kultúra rendszereinek dekonstrukciója gender alapon. Ez a megközelítés nem biológiai vagy metafizikai valóságként kezeli a gendert, hanem analitikus kategóriaként, „mint egyfajta eszközt az összetett viszonylatok megértéséhez.” Ennek folyamata, hogy kezdetben a Másiknak mint vélhetően deviáns pólusnak a tételezése a reflexiók nyomán eljut az aszimmetrikus viszonylatok feltérképezésének feladatához, ahol a társadalmi nemek kettőssége kölcsönösen egymást feltételezi (Hein, 1990: 281). A jelentések disszeminációja nyomán eseményszerűen van jelen a Másik megértésének rögzíthetlensége a gender minden összefüggésében, így az esztétikai tapasztalatban is. Jane Moore is a dekonstrukciós olvasat mellett érvelt. Eszerint a gender kategóriája nem eleve adott (fix, esszenciális, sokszor bináris), hanem történetileg konstruált. Ennek köszönhetően a társadalmi nemi viszonyok történelmi perspektívába helyezhetők, és nem adottságként, hanem eseményként lesznek értelmezhetők.

4.2. Feminizmus és genderszkepticizmus

Susan Bordo vezette be a „genderszkepticizmus” fogalmát (Bordo, 1998). Eszerint a patriarcátust mint totális értelmező kategóriát nem lehet alkalmazni minden összefüggésre. Ugyanakkor úgy véli, a feminista elméletek alkalmasak az átfogó kultúratudományi vizsgálatokra. A közben eltelt idő igazolta Bordo álláspontját. Ennek nem az az oka, hogy a feminizmus elérte volna azt a célt, amire az előző évszázadok modern tudományainak férfiképviselői vágytak: egy univerzális módszertan kidolgozását. Ehelyett azt az álláspontot választják a feminizmus képviselői, amely a fennálló rend, értékek, hatalmi viszonyok folyamatos kritikáján, vagy így is fogalmazhatnánk, állandó megkérdőjelezésén alapul. Ennek okát már Julia Kristeva is megfogalmazta mintegy négy évtizeddel ezelőtt. A feminista gondolkodók marginális helyzetben vannak a domináns tudományos pozíciókat elfoglalókhöz képest. A marginalitás az, ami kritikussá tesz, méghozzá ez a kritika annál radikálisabb, minél inkább marginális helyzetbe van kényszerítve képviselője. Felmerülhet persze, hogy ha minden szubkultúra marginális a domináns kulturális beszédmódokkal szemben, akkor szükségképpen radikális-e egyúttal. Úgy tűnik, hogy ez az összefüggés érvényesíthető más szubkultúráknál is, azzal a fontos különbséggel, hogy mások az eszközeik a radikális kritika kifejezésére, a domináns normák látványos megtagadásától a provokatív megjelenésig és kihívó verbális eszközökig bezárólag.

Fontos különbség, hogy a feminizmus tudományos közegben műveli a radikális kritikát, így eszköztára is ehhez adekvát módon alakult ki az előző négy évtizedben. Bár időközben sokat veszített Nyugaton a marginális helyzetéből, szerencsésen megőrizte kritikai jellegét. Ennek egyik oka lehet, hogy a tudományos feminizmus feltűnése egybeesik a posztmodern megjelenésével. A feminizmus néhány fontos kérdése közül több is azonos a posztmodernség alapkérdésével. Ahogy az összefüggés egyik jeles hazai kutatója, Séllei Nóra írja, a feminista szubjektumelméletek központi kérdése, hogy miképp konstituálódik a nő mint beszélő, cselekvő, politikai szubjektum, amely szerint tehát nem eleve adott a női, a nőség, a nőiség fogalma. A helyzet paradoxonja, hogy mire a nők jogot formálhattak identitásuk kifejezéséhez, ez a férfiak által kisajátított, klasszikus modern azonosság-tudat már elveszítette magától ér-

tetődőségét (Séllei, 2007: 94-95). Mivel a nő(iség) kérdése mindig összefüggött a férfi(asság) kérdésével, legfeljebb a női Másik elhallgatottként, alárendeltként, meg nem nevezettként tételeződött, a feminitás mibenlétére való rákérdezés kibővült a maszkulinitásra való rákérdezéssel. Mindkettőnél azonos a probléma: az identitás válik kérdésessé, mibenléte lesz kétség tárgya. Ennél fogva viszont téves az az állítás, hogy a feminizmus kritikus, „harcias” szemlélete kezdte volna ki a férfiak amúgy stabil azonosságtudatát. Éppen fordítva áll a dolog, a nyugati jóléti társadalmakban már a 20. század közepétől megrendül, képlékenyebbé válik a személyes identitás, és ez a „lágyabb” közeg teszi majd lehetővé a nők szóhoz jutását (miután, másik előfeltételként, tömegesen vehetnek részt a felsőoktatásban az 1960-as évek elejétől) a tudományban az 1970-es évektől.

4.3. Paradigmaváltás és gender

A társadalmi nemek kutatása tudományos gyakorlatként az egyetemeken kutató műhelyeinek világába tartozik, de mivel egyúttal a tudás kritikai formája is, amely a társadalmi normák és a fennálló uralmi viszonyok feltárását is végzi, kevésbé toleráns és demokratikus társadalmi viszonyok között a hatalom részéről megnehezíthetik művelését. Mivel nem kötődik egyetlen tudományághoz, a korlátozás, elsősorban a pénzforrások kurtítása, megvonása mindazokat sújthatja, akik sejtethetően a gender studies műveléséhez foghatnak, így az irodalom- a kommunikációtudományok, a kulturális, politikai, vizuális antropológia, szociológia képviselőit.

Nem zárhatjuk ki azt a feltevést, hogy a gazdaság- és politikatudományok megújulásához éppen a társadalmi nemi viszonylatok figyelembevételére volna szükség ezeken a tudásterületeken. Mint ahogy a kiterjesztett értelmezés lehetősége időközben kiderült a tudás más újabb formáiról is. Például a hermeneutika Gadamer által kitűzött eredeti célján, az esztétikai tapasztalat rehabilitációján túl a 20. század végére már a természettudományok területén is alkalmazhatónak bizonyult, hasonlóképpen a narratológia, a retorika, a diskurzus- és játékelméletek térnyeréséhez. Voltaképpen a tudás legitimációjáról van szó, arról, hogy az

igazolás korábbi módozatai érvényüket veszítették. Ennek következménye, hogy új diskurzusokra van szükség a tudás különböző szinterein.

A gender studies nem univerzális módszer, nem egyetemes új tudásalap, csupán egyike a választható megértésformáknak. A fennálló társadalmi viszonyok, a megoldásra váró problémák viszont arra készítetnek bennünket, hogy megtaláljuk a megértés elfogadható módját. A gender studies, a társadalmi nemi tanulmányok legnagyobb ígérete úgy gondolom, abban van, hogy egy jövőbeli konszenzus lehetőségét ígéri nekünk.

4.4. Gender és pedagógia

A pedagógusképzés a felsőoktatás egyik területe, azonban az itt végzetek az oktatási rendszer egészében tevékenykednek. Ha a képzés során a pedagógusok (tanítók, tanárok) elsajátítanak valamifajta gender-érzékenységet, akkor ezt később át tudják adni tanítványaiknak is. Ezért döntő lehet, hogy a társadalmi nemi viszonylatok problematikája megjelenik-e a pedagógiában, része-e a pedagógusképzésnek napjaink Magyarorszáján. A vonatkozó vizsgálatok Kereszty (2007) alapján a kérdésre a válasz, hogy mindez nem része a pedagógiai kánonnak, legfeljebb egyéni kezdeményezésekkel találkozhatunk. Ennek egyik oka az lehet, hogy „a társadalmi nemi szempontú kutatások mindig politikailag kötöttek, vagyis igénylik a beavatkozást, és éppen ezért állandó cselekvésre és kritikai diskurzusra készítetnek.” (Kereszty, 2007: 638) Mivel a gender diszciplínák a társadalmi nemi szerepek megalkotottságát vallják, ennek következménye, hogy a társadalmilag és tudományosan elfogadott tudás érvényességét is konstrukció eredményének tekintik, tehát nem beszélhetünk egyetlen területen sem valamifajta semleges tudásról. A tudás létrehozása függ a hatalom mozgásának és működésének módjától, ennek tudomásul vételétől, attól, hogy ki van olyan pozícióban, hogy beszéljen. Egy adott kontextusban legitimnek elfogadott tudás „mindig különböző identitású csoportok közötti komplex erőviszonyok és harcok eredménye. Olyan csoportoké, amelyekben az egyének különböző, például nemi, vallási és társadalmi osztályba sorolhatók.” (Kereszty, 2007: 640) A nemi sztereotípiák veszélye, hogy miközben magyarázatot kínálnak a két nem közötti különbségek okára, közreműködnek a társadalmi egyenlőtlenségek fenntartásában.

Az oktatási anyagokból hiányzik a gender dimenziója, a társadalmi nemi szempontok figyelembevétele. A tananyagok a fiúk/férfiak nézőpontját tükrözik, az ő tapasztalataikat, lehetőségeiket mutatják be normaként, de éppen így hiányoznak a női szerzők művei is. Mindez hozzájárul a nemek közti egyenlőtlenség fenntartásához és újratermelődéséhez. A valóság egyféle reprezentációja olyan érdekek, értékítéletek alapján szerveződik, amely egyféle tudásformának ad lehetőséget a megnyilvánulásra, míg a többit a láthatatlanságba kényszeríti (Sleeter, Grant, 1991).

Elmondható azért, hogy az elmúlt években Magyarországon történtek kezdeményezések a nemi alapú egyenlőtlenségek ellen a felsőoktatásban. Az egyik ilyen nem formális keretek között megvalósított rendezvénysorozat az Igazság és Esélyegyenlőség a Nemek Között Egyesület keretében szervezett Feminista Szabadegyetem volt 2006/2007-ben, és egyik fő témája közé tartozott az „akadémiai” és a „civil” élet közti dichotómia megkérdőjelezése és problematizálása. Az ELTE-n pedig Thun Éva vezetésével indult 2006/2007-ben a „Társadalmi Nemek Tudománya” nyílt szemináriumsorozat, melynek egyik célja volt a gender érzékeny módszertani eljárások bemutatása és alkalmazásának lehetőségei.

Ahogy fentebb szó volt róla, nem pusztán a tudás reprezentációjáról van szó, nem is csak a tudás révén véghezvitt cselekedetéről, hanem arról, hogy mindezek jelentését azok a konkrét társadalmi interakciók határozzák meg, melyekben lezajlanak. A társadalmi nem a mindennapi tettek során konstruálódik, és benne kifejeződnek a hatalom aktuális viszonylatai (Scott, 2001.) A nemi sztereotípiákon alapuló oktatás korlátozza az egyén választási lehetőségeit, mozgásterét, a képességek szabad és megfelelő kibontakozását.

5. A kérdőíves kutatások eredményei

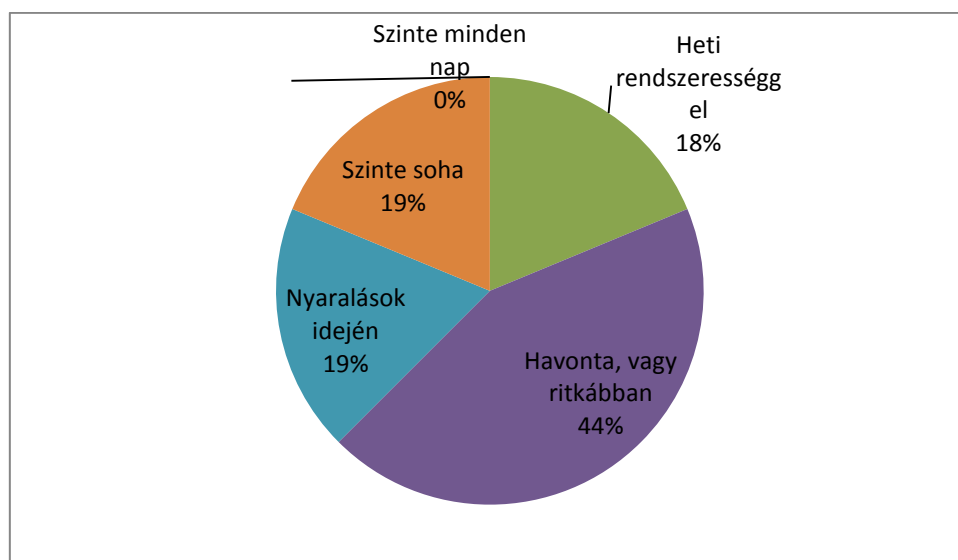
A kérdőíves felmérést Sopronban középfokú, illetve felsőfokú tanulmányokat folytató fiatalok körében végeztük el. A középiskolások a Handler Nándor Szakközépiskola iparművészeti tagozatának tanulói, az egyetemisták a Nyugat-magyarországi Egyetem Simonyi Károly Kar Alkalmazott Művészeti Intézetének iparművész (belsőépítész, formatervező, tervezőgrafikus BA szakos) hallgatói.

A kérdőívek válaszainak számszerűsítését abból a szempontból értékeltük, hogy az általunk az eddigiek nyomán meghatározónak tartott viszonylatokban (lányok-fiúk, középiskolások-egyetemisták) milyen kérdések mentén adódnak értékelhető különbségek, illetve a csoportok között hol mutatkozik egyezés?

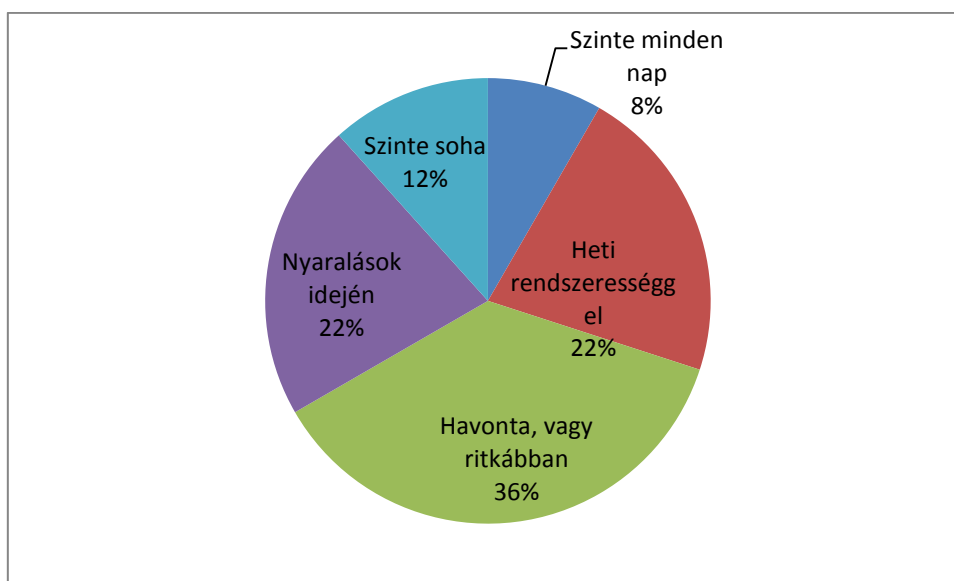
Kutatásunk eredményeit mindezen számszerű adatok értelmezése adja, melyhez a háttérrel az eddigiekben összefoglalt szempontok nyújtják.

A középiskolásoknál a válaszadók száma 76 fő volt, ebből 60 lány, 16 fiú. Válaszaikban az 1. kérdésnél még nem, a 2-nál már mutatkozik eltérés az arányokat illetően. A többség az olvasást „egy időtöltési lehetőség a sok közül” válasszal értékeli (Handler fiúk: 60%, Handler lányok: 62%), a fiúknál a gyakoriságot illetően is többen vannak a „havonta vagy ritkábban” olvasók.

2. számú ábra: Milyen gyakran olvas könyveket? (Fiúk válaszai, Handler SZKI)

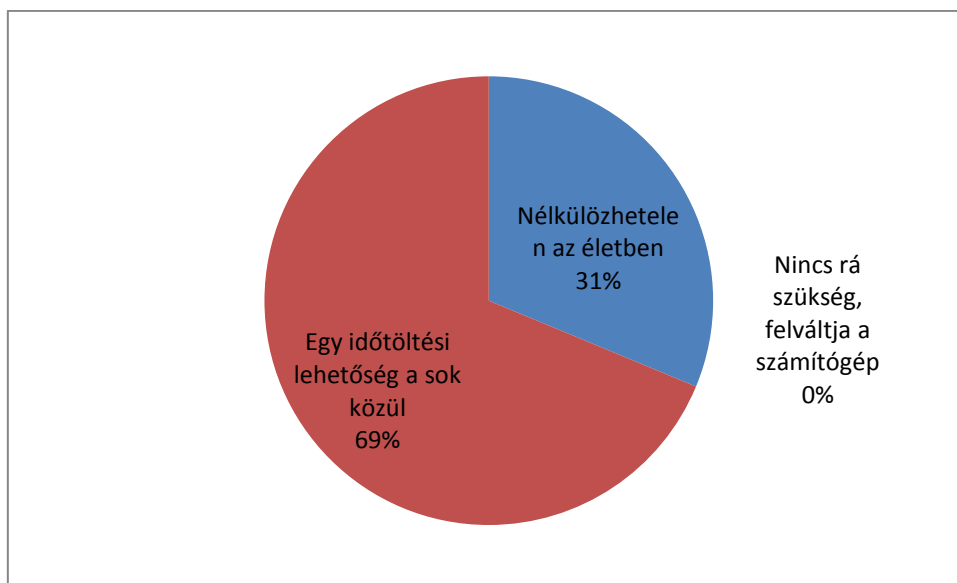

3. számú ábra: Milyen gyakran olvas könyveket? (Lányok válaszai, Handler SZKI)

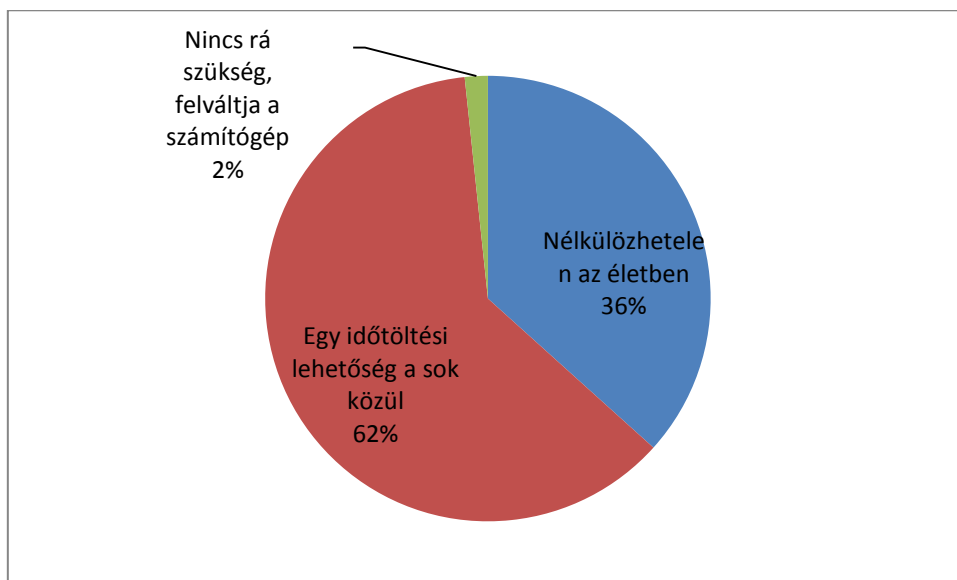

A lányoknál fontos eltérés, hogy napi gyakorisággal olvasók 8%-os arányban vannak jelen a fiúk 0%-os arányához képest. Ez jelentős különbség, ami felveti a kérdést, hogy ez a nemi szerepek szocializációjával van-e összefüggésben. Ha igen, akkor ennek más válaszokban is hasonlóan meg kell jelennie a kérdőívben, mint például a lányoknál nagyobb arányban megjelenő differenciáltabb érdeklődés, a nagyobb empátiás készségre való hajlam, ami a mások megértését fontosnak tekinti, és egyben erősíti a kérdőív felépítésének belső koherenciáját. A könyvolvasásra vonatkozó felelet a zenehallgatási szokások, kedvenc zenei műfajok konkrét aránya mellett azért is fontos, mert a válaszadó diákok közép- és felsőfokon egyaránt képzőművészeti tanulmányokat folytatnak, ezért mintegy belülről szemlélik azt. Viszont a nem kifejezetten „szakmai” területek, vagyis a szabad kedvtelés világában, mint az könyv és a zene esetén, jobban érvényesülhet a válaszokban az egyéni, a korosztályi, illetve a gender jelleg.

4. számú ábra: Mi a véleménye a könyvolvasásról? (Fiúk válaszai, Handler SZKI)

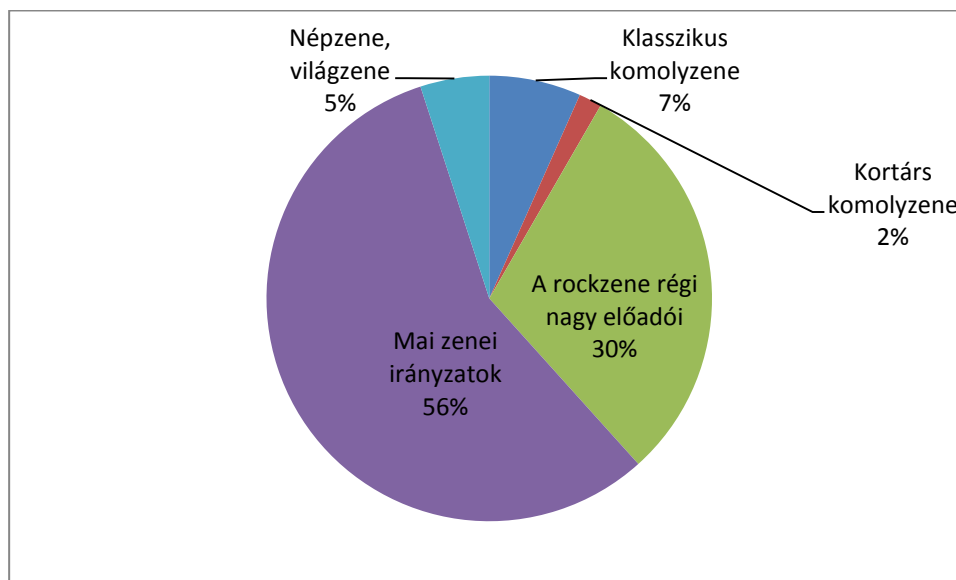

5. számú ábra: Mi a véleménye a könyvolvasásról? (Lányok válaszai, Handler SZKI)

Az ízlésformálásban mindkét nemnél a saját korosztály játssza a főszerepet. A művészeti ágak kedvelésénél (az olvasásra vonatkozó válaszokkal összehangban) senki nem jelölte meg kedvenceként az irodalmat, míg a többi művészet között viszonylag egyenlően oszlanak meg

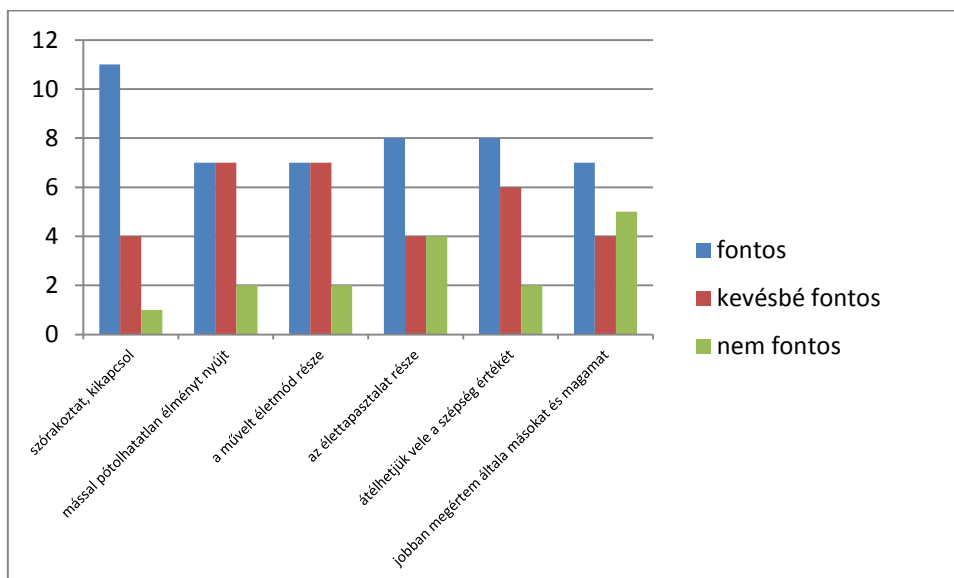
7. számú ábra: Melyik a kedvenc zenei műfaja? (Lányok válaszai, Handler SZKI)

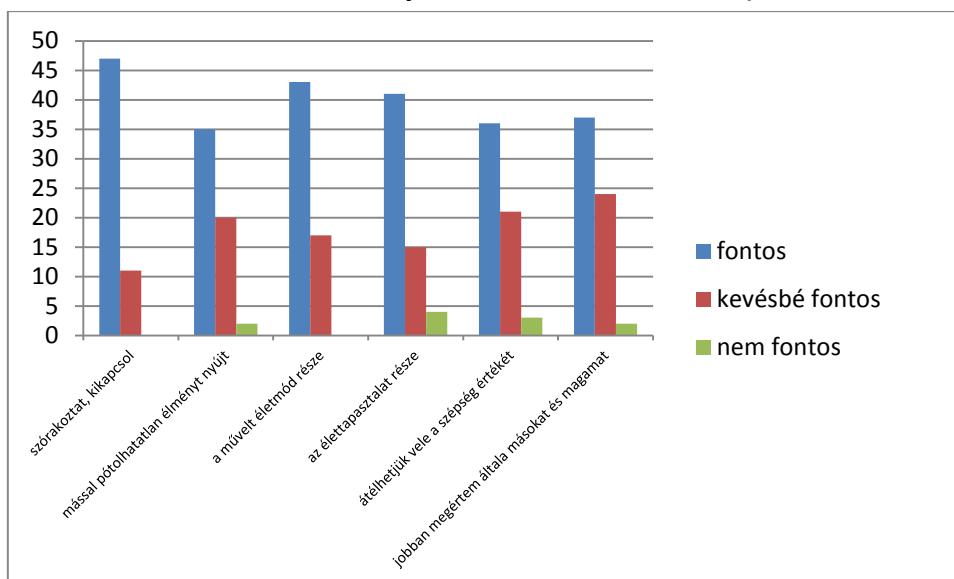
Az esztétikai élmény szerepére vonatkozó preferenciák vizsgálata mutatja talán a legnagyobb különbségeket a válaszadók neme alapján. A lányoknál sorra magasabb a különböző vonatkozásokat fontosnak ítézők aránya, míg a fiúknál ez az arány kiegyenlítettebb a „kevésbé fontos” javára. A két nem képviselői egyaránt fontosnak ítélték az esztétikai élményt az életpaszttal részeként, de a lányoknál hangsúlyos a műveltségben, illetve önmagunk és mások jobb megértésében játszott szerepe, míg a fiúknál ez utóbbit jelentős számban elutasították.

Úgy véljük, itt is további, kiterjedtebb vizsgálatok indokoltak, mert ebben a vonatkozásban feltételezhetően jelentős szerepet játszik a gender összefüggése. Mások a szerepminták a két nemnél, és ez mintegy ellene hat az együttesen folytatott képzés kiegyenlítő tendenciájának, ahol a közös szakmai feladatok, tapasztalatok, élmények, célok mintegy összehangolják őket, míg az említett külső, társadalmi nemi elvárások más-más irányba befolyásolják a diákokat.

8. számú ábra: Mi a véleménye az esztétikai élmény szerepéről az életében? (Fiúk válasza, Handler SZKI)

9. számú ábra: Mi a véleménye az esztétikai élmény szerepéről az életében? (Lányok válasza, Handler SZKI)

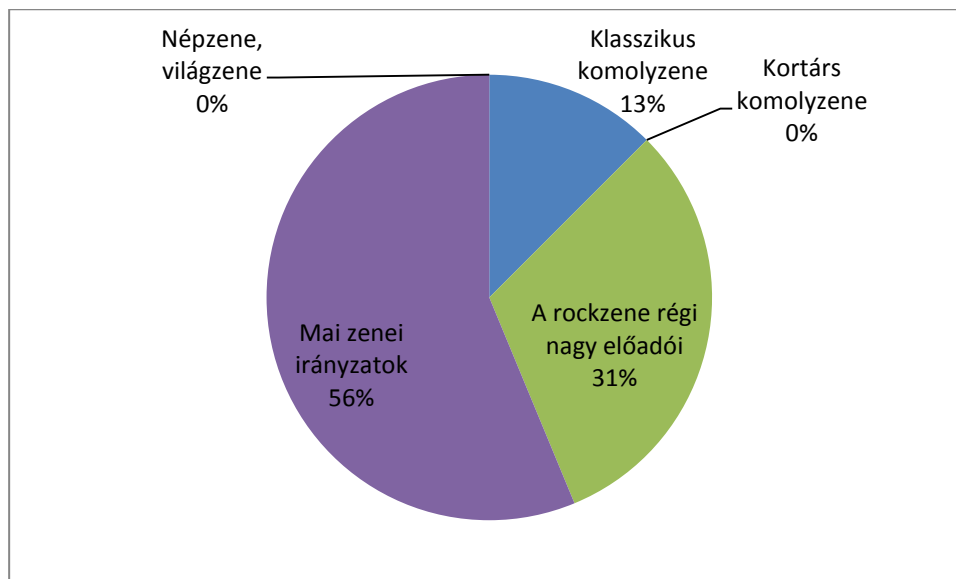

A középiskolások válaszait önmagában, az egyetemisták válaszaival való összehasonlítás előtt összegezve azt tapasztaltuk, hogy az olvasás preferálásának jelentős eltérésein kívül igazán számottevő különbséget lányok és fiúk között a zenei ízlés differenciáltabb volta mellett az

esztétikai élmény megértés-önmegértés vonatkozásában találtunk. Esetünkben – amit más középiskolás csoportoknál is érdemes megvizsgálni – szignifikáns eltérés a két nem válaszai között csak ez esetben volt, de ez fontos attitűdbeli különbségre utalhat a nemi szerepek vonatkozásában, mely szerint a lányok szocializációjában nagyobb szerepet játszik az empátia, és maguk is fontosnak tartják már tizenéves korban ezeket a készségeket, illetve esetünkben azt a tapasztalatot, amely ezt fejleszti.

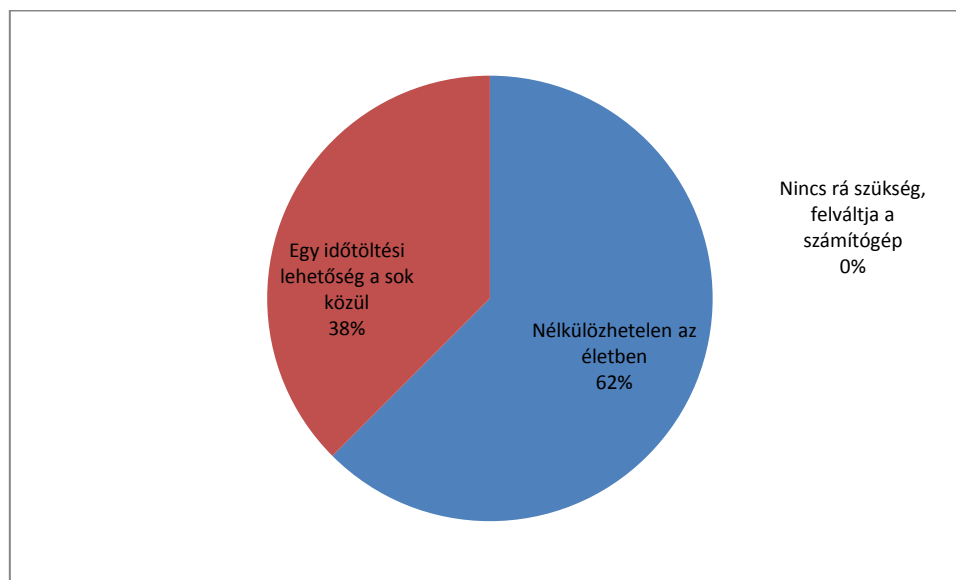
A kérdőívet azonos létszámban töltötték ki középiskolás és egyetemista fiúk. A válaszaik közti különbségek sorra vételekor azt tapasztaltuk, hogy kedvenc zenei műfajuk kiválasztásánál az egyetemistáknál a komolyzenét választók aránya megduplázódik a középiskolás fiúkéhoz képest, azonban ezt a kissé csalóka képet árnyalhatja, ha figyelembe vesszük, hogy az utóbbiaknál a komolyzene és a világzene 6-6%-os aránya mintegy kiegyenlíti ezt a különbséget.

10. számú ábra: Melyik a kedvenc zenei műfaja? (Fiúk válaszai, AMI)

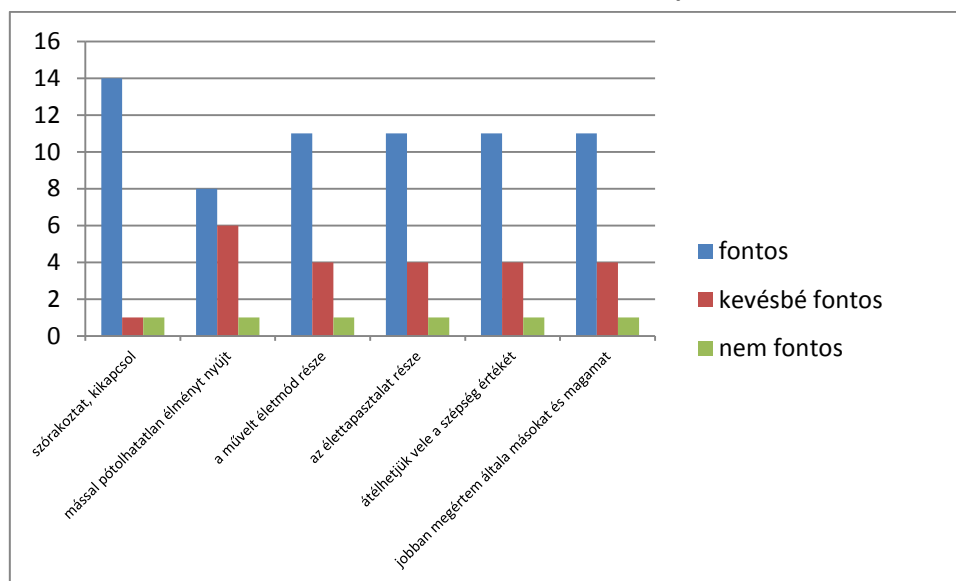
Az egyetemista fiúk között jelentősen nagyobb azoknak az aránya, akik az olvasást nélkülözhetetlennek tartják, és az olvasás gyakorisága is megnő. Megjelenik náluk az olvasottak között a klasszikus szépirodalom (a középiskolás fiúknál ez 0%) is a szakkönyvek mellett.

11. számú ábra: Mi a véleménye a könyv olvasásról? (Fiúk válasza, AMI)

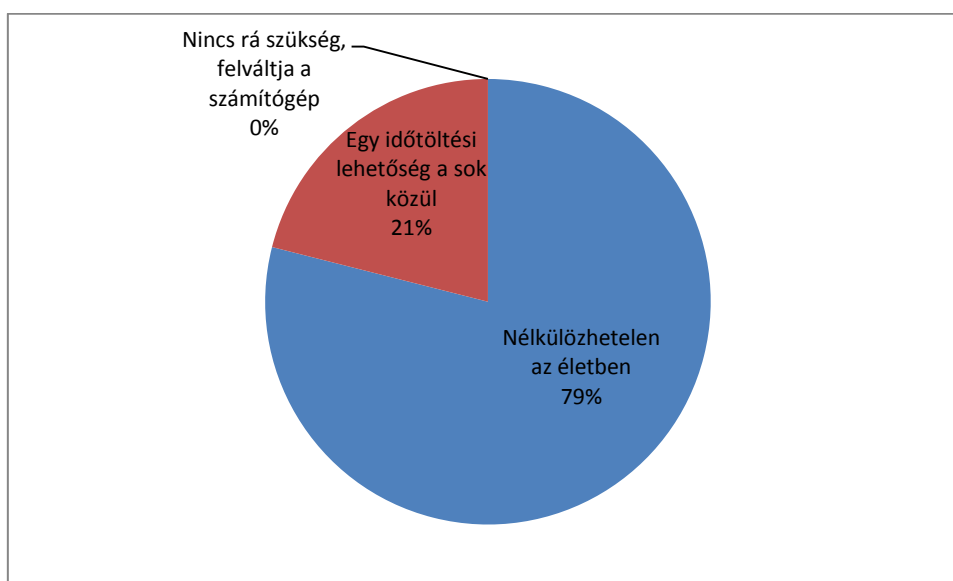
A következő kérdésekben viszont (ízlésformálás, művészeti ág, film, zenei preferenciák) szinte teljes egyezést találunk a két csoport között. Szignifikáns eltérést megint az utolsó, esztétikai élmény preferenciákat vizsgáló kérdésnél találtunk. Az egyetemista fiúk dominánsan a „fontos” választ jelölték be mindenütt, így a megértés-önmegértés vonatkozásában is. Ez alapján érdemes lehet ebben az összefüggésben további mintákon vizsgálni, hogy egyetemre kerülve milyen arányban következnek be ilyen vonatkozásban attitűdváltás a fiúknál. Ha igen, akkor igazolhatja azt az elképzelést, hogy ebben az életszakaszban a kapcsolatteremtés és a tapasztalatszerzés újabb, mélyebb, tartósabb módzataira van szükség, emiatt a korábinál nagyobb érzékenység és figyelem alakul ki az ide vezető lehetséges utak iránt is.

12. számú ábra: Mi a véleménye az esztétikai élmény szerepéről az életében? (Fiúk válaszai, AMI)

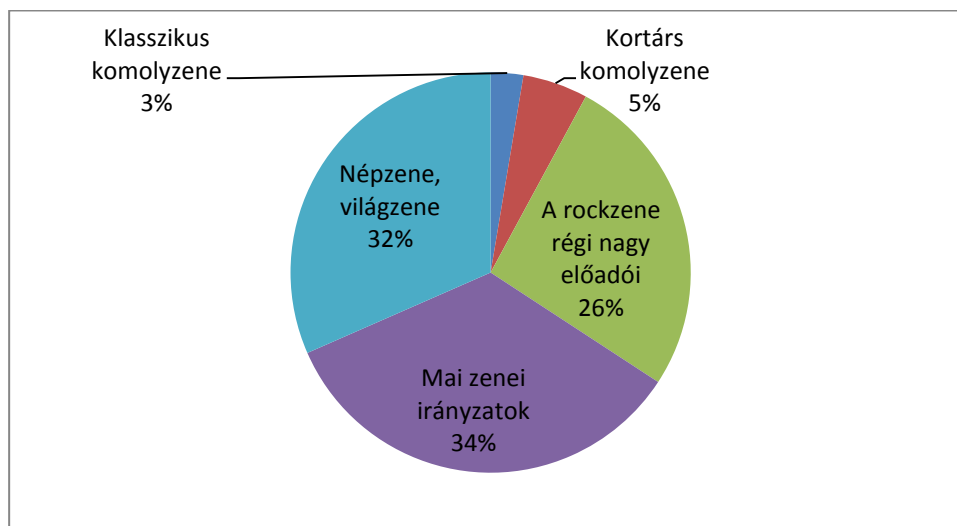

A középiskolás és egyetemista lányok válaszainak összevetésekor a fiúkhoz hasonlóan megnő az első kérdésre pozitívan válaszolók aránya, az egyetemista lányok közül négyszer annyian tartják nélkülözhetetlennek az olvasást, mint ahányan csak egy lehetőségként tekintenek rá.

13. számú ábra: Mi a véleménye a könyvolvasásról? (Lányok válaszai, AMI)

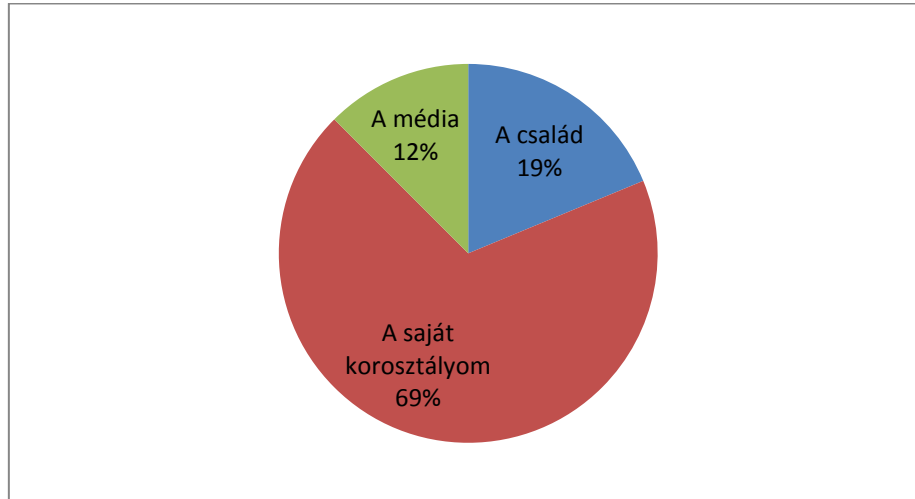
14. számú ábra: Melyik a kedvenc zenei műfaja? (Lányok választai, AMI)

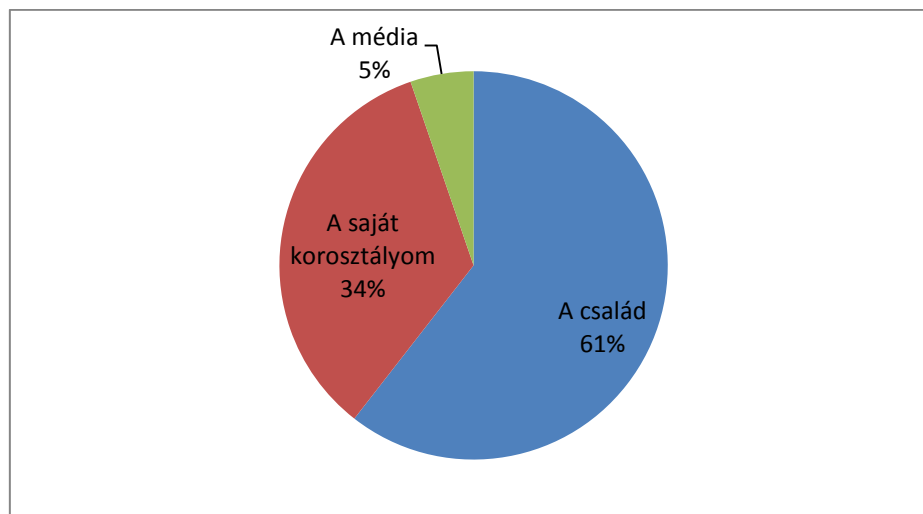
Az AMI-s lányok választai a kedvenc zenei műfaj kérdésénél differenciáltabb ízlésre enged következtetni, mint az AMI-s fiúk esetében találhatjuk, legalábbis a statisztika szintjén. A lányoknál jelentős arányú (32%) a világzene szerepe (ez a fiúknál 0%), és a kortárs komolyzene is értékelhető arányban jelenik meg (5%). Meglepő módon az így kapott diagram struktúrájában igen hasonlít a Handleres lányok azonos kérdésre adott választaihoz, ami alapján meg lehet kockáztatni azt a feltevést, hogy a zenei ízlés ebben az életkorban mutathat gender alapú eltéréseket, amely szerint a 17-18, illetve a 19-20 éves korúak között kimutatható eltérés van a fiúk és a lányok között differenciáltságban ez utóbbiak javára. Ez a különbség a középiskolások és az egyetemisták között is szembetűnő hasonlóságot mutat.

A két lánycsoport között a többi kérdésnél sem található szignifikáns eltérés. Az utolsó kérdésnél is megegyezők az arányok a középiskolás és egyetemista lányok között, tehát amennyiben általánosabb jelenségre utalnak a válaszok, akkor e téren a fiúknál következik be döntőbb változás. Ez azt is jelenti, hogy az egyetemista fiúk és lányok választai a legtöbb kérdésnél hasonló eredményt mutatnak. Két ponton volt eltérés. Az egyetemista lányoknál az ízlésformálásban nagyobb szerepet juttattak a családnak, míg a fiúknál a kortárs csoport maradt a meghatározó.

15. számú ábra: Mi formálja legjobban az ízlését? (Fiúk válaszai, AMI)

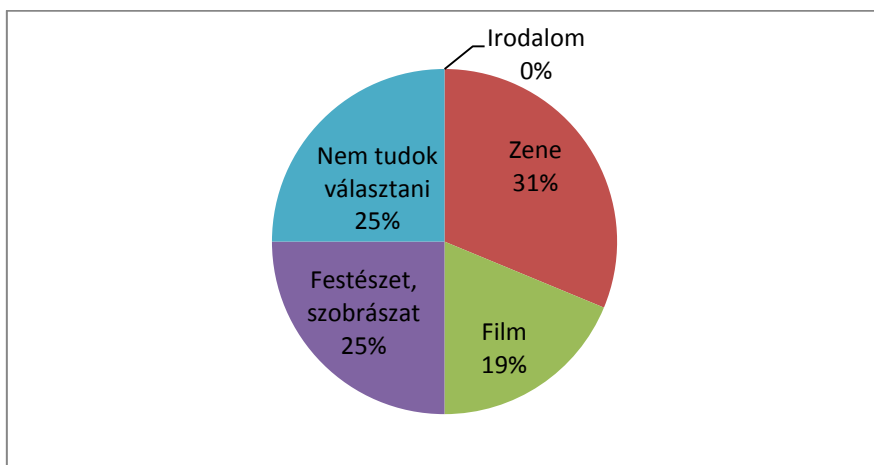
16. számú ábra: Mi formálja legjobban az ízlését? (Lányok válaszai, AMI)

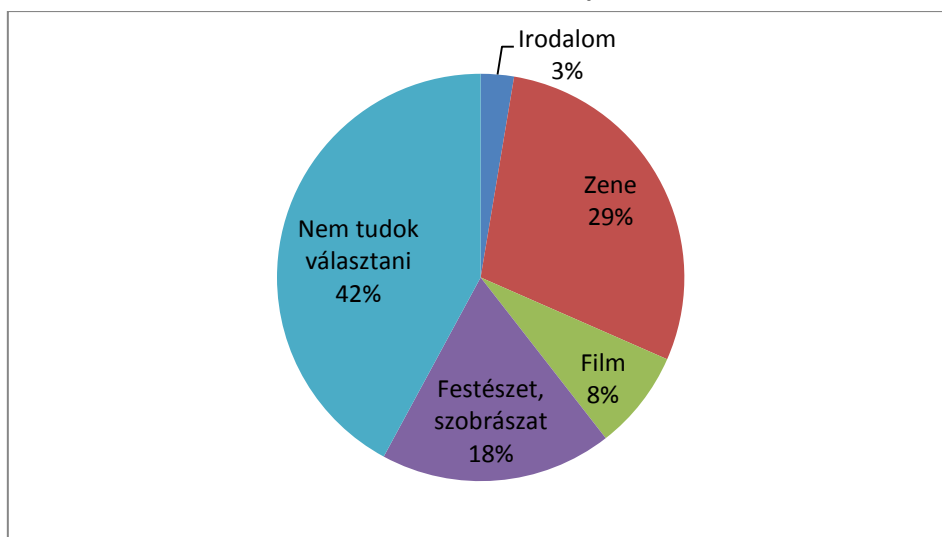
A másik különbség, hogy a lányok nagyobb arányban jelölték meg a kedvenc művészeti ágnál a nem tudom válaszlehetőséget, míg a fiúk csak csekély számban. Az egyetemista lányok válaszarányai ez esetben is egyeznek a középiskolás lányokéval, akik szintén nagyobb arányban jelölték meg ezt az opciót. Ebben az esetben szintén megkockáztatom azt a feltevést, hogy a „lányos” vagy „nőies” viselkedés elvárt jegyei közé tartozhat egyes esetekben a bizonytalanság is, vagy pedig az érdeklődés tágabb köre miatt nem tud határozottabban választani. Ez

utóbbi feltevés valószínűségét erősítheti a zenei ízlésválasztós kérdés diagramja, hiszen ott a középiskolás és az egyetemista lányok is szélesebb körű, differenciáltabb műfaji érdeklődést mutattak.

17. számú ábra: Melyik művészeti ágat kedveli a legjobban? (Lányok választai, Handler SZKI)

18. számú ábra: Melyik művészeti ágat kedveli a legjobban? (Lányok választai, AMI)

6. Összegzés

A fentebb összegzett eredmények is indokolják, hogy az ízlésszociológiai vizsgálatok olyan, jól körülhatárolható csoportokra vonatkozzanak, akik a társadalmi mező azonos részén helyezkednek el. Esetünkben vizuális iparművészeti képzésben résztvevő középiskolai tanulók, illetve vizuális iparművész szakon tanulmányaikat kezdő, illetve több éve folytató hallgatók között végeztünk kérdőíves felmérést. Így az általuk adott válaszokból további következtetéseket lehet levonni és további kérdéseket lehet feltenni, amelyek további kutatások lehetőségét nyitják meg. Ha vannak különbségek, akkor azok vélhetően a rájuk örökített kulturális tőke különbségeiből adódnak, ha kimutathatók konvergáló válaszcsoportok, akkor arra milyen magyarázatot adhatunk és így tovább.

Az itt bemutatott kérdőíves kutatás a felvételi mintaszámból adódóan inkább demonstratív jellegű, azzal a céllal, hogy bemutassa, érdemes-e célcsoportok körében kiterjedtebb ízléskutatásokat végezni a különféle társadalmi szerepelvárások összefüggésében is. Mindezek pedagógiai vonzatai is jelentékenyek lehetnek, hiszen az életkori státusz, az adott iskolatípus, illetve a nemi szerepelvárások többtényezős összefüggései befolyással lehetnek az ízlésválasztásokra, az esztétikai érdeklődésre és értékítéletekre is, befolyásolják az egyes diákok céljait, érdeklődését, értékrendjét, tevékenységét. Esetünkben egy-két év különbség is elég lehet ahhoz, hogy a fentebb kimutatott orientációs változások bekövetkezzenek, hiszen nemcsak iskolatípusban következik be váltás, hanem egyúttal átlépnek a felnőttkorba is. Az egyének társadalmi nemi azonosságának, értékválasztásainak vannak gyorsabban változó, életkorhoz, státuszhoz kötött összetevői, és vannak állandóbb, az adott társadalom nemi szerepelvárásaihoz köthető mintázatai is. És itt be is zárul egy gondolati kör, hiszen a számszerű összegzések, statisztikák az egyéni törekvések tendenciáit tükrözik vissza.

A szellemi-kulturális termékenység mind az alkotás, mind a befogadás vonatkozásában feltételezi a diverzitást, azaz a sokféleséget, sokszínűséget. A homogenitás itt könnyen vezethet terméketlenséghez. Ugyanakkor attól sem tekinthetünk el, hogy a fentiekben vázolt terület sem képzelhető el másként, mint dinamikus, folytonos belső mozgásban lévő erőterként, amely ennek következtében feltételezi a különböző erők vektorainak kölcsönhatását, össze-

adódását éppúgy, mint a másik kioltását, és ennek része fókuszpontok kiképződése és elnyészése egymást követő fázisokban. Ez a vonatkozás pedig az előbb vázolt térnek, ahol a küzdelem és a játék alkotják a dinamizmus két végpontját, időbeli kiterjedést kölcsönöz, megadja a létezés ezen alakzatának időbeliségét, amely a stílus- és ízlésváltásokban jelenik meg számunkra érzékelhető módon.

7. Irodalom

- ✓ Antal-Lundström Ilona (2009): A kiválóság titka. Az esztétikai alapú pedagógia
- ✓ Armstrong, I. (2000): The Radical Aesthetic. Blackwell, Oxford.
- ✓ Best, D. (1992): The Rationality of Feeling. London, Washington, DC: The Falmer Press.
- ✓ Bocsi Veronika (2013): Munkaértékek a felsőoktatásban: egy genderszemponitú vizsgálat tanulságai, In Móré M. (szerk): Társadalomtudományi Tanulmányok VI. Menedzsment tanulmányok. Debreceni Egyetemi Nyomda. 55-72.
- ✓ Susan Bordo (1998): Feminizmus, posztmodernizmus és genderszekpticizmus in Séllei Nóra (szerk.): A feminizmus találkozásai a posztmodernnel. Debrecen: Csokonai, 93-130.
- ✓ Bourriaud, Nicolas: Utómunkálatok (Múcsarnok, Bp. 2007.)
- ✓ Bourdieu, Pierre: Alapelvek a kulturális alkotások szociológiájához, in: A kultúra szociológája (szerk. Wessely Anna) Osiris, Bp. 1998.
- ✓ Bourdieu, Pierre: A gyakorlati észjárás. A társadalmi cselekvés elméletéről (Napvilág, Bp. 2002.)
- ✓ Fényes Hajnalka (2010): A nemi sajátosságok különbségeinek vizsgálata az oktatásban. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó.
- ✓ Halpern, Diane F. – Camilla P. Benbow – David C. Geary – Ruben C. Gur – Janet Shibley Hyde – Morton Ann Gernsbacher (2007): The Science of Sex. Differences in Science and Mathematics. Psychological Science in the Public Interest. 8(1): 1–51.
- ✓ Hein, Hilde (1990): The Role of Feminist Aesthetics in Feminist Theory. The Journal of Aesthetics and Art Criticism. Vol. 48, No. 4, Feminism and Traditional Aesthetics (Autumn, 1990)
- ✓ Holland, J. L. (1973). Making Vocational Choices: A Theory of Careers. Englewood Cliffs, Prentice-Hall.
- ✓ Kereszty Orsolya (2007): A társadalmi nem (gender) mint a kutatás tárgya a pedagógiában. Educatio, 2007/4. 637-649.
- ✓ Kant, Immanuel: Az ítéleőerő kritikája. (ford. Papp Zoltán, Ictus, é.n., h.n.)

- ✓ Kuhn, Thomas: A tudományos forradalmak szerkezete (Osiris, Bp. 2002.)
- ✓ Scott, Joan Wallach (2001) A társadalmi nem (gender): a történeti elemzés hasznos kategóriája. In: u.ő. (szerk.) Van-e a nőknek történelmük? Budapest, Balassi
- ✓ Séllei Nóra (2007): Posztfeminizmus és genderszekepticizmus. in Séllei Nóra: Mért félünk a farkastól? (Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2007.) 94-95.
- ✓ Sleeter, Christine E. and Grant, Carl A. (1991): Making Choices For Multicultural Education: Five Approaches To Race, Class And Gender. Wiley Pages
- ✓ Wessely A. (1998): A kultúra szociológiai tanulmányozása, in. A kultúra szociológája (szerk. Wessely Anna) Osiris, Bp.

8. Melléklet

8.1. Kérdőív

Kérdőív a művészetről

(kitöltése önkéntes, kérjük, nevét ne írja rá!)

1. Mi a véleménye a könyv olvasásról?
Nélkülözhetetlen az életben
Egy időtöltési lehetőség a sok közül
Nincs rá szükség, felváltja a számítógép
2. Milyen gyakran olvas könyveket?
Szinte minden nap
Heti rendszerességgel
Havonta, vagy ritkábban
Nyaralások idején
Szinte soha
3. Milyen könyvet olvas szívesen?
Klasszikus szépirodalom
Kortárs szépirodalom
Szórakoztató irodalom (pl. krimi, fantasy, stb.)
Szakkönyv
Egyéb, például
4. Véleménye szerint mi formálja leginkább az ízlését?
A család
A saját korosztályom
A média
5. Melyik művészeti ágat kedveli a legjobban?
Irodalom
Zene
Film
Festészet, szobrászat
Nem tudok választani
6. Milyen gyakran szokott filmet nézni?
Egy héten többször

Hetente egyszer
Havonta
Ritkán
Soha

7. Van-e kedvenc filmje, sorozata?

Igen
Sok ilyen van
Nincs

8. Véleménye szerint a filmművészet kapjon-e nagyobb szerepet az oktatásban?

Nincs szükség erre
Választható alapon igen
A középiskolában kötelező tárgy is lehetne

9. Melyik a kedvenc zenei műfaja?

Klasszikus komolyzene
Kortárs komolyzene
A rockzene régi nagy előadói
Mai zenei irányzatok
Népzene, világzene

10. Mi a véleménye az esztétikai élmény szerepéről az életében?

	fontos	kevésbé fontos	nem fontos
szórakoztat, kikapcsol			
mással pótolhatatlan élményt nyújt			
a művelt életmód része			
az élettapasztalat része			
átélhetjük vele a szépség értékét			
jobban megértem általa másokat és magamat			

11. A kérdőív kitöltőjének neme:

Férfi

Nő

12. A kérdőív kitöltőjének lakóhelye:

Falu

Kisváros

Nagyváros

Köszönjük, hogy válaszolt a kérdésekre!

8.2. Mintaleírás

A kérdőíves felmérés Sopronban középfokú, illetve felsőfokú tanulmányokat folytató fiatalok körében történt. A középiskolások a Handler Nándor Szakközépiskola iparművészeti tagozatának 11. és 12. osztályos tanulói, az egyetemisták a Nyugat-magyarországi Egyetem Simonyi Károly Kar Alkalmazott Művészeti Intézetének iparművész (belsőépítész, formatervező, tervezőgrafikus) I. és II. évfolyamos BA szakos hallgatói voltak.

A kérdőívek válaszainak számszerűsítését abból a szempontból értékeltük, hogy az általunk az eddigiek nyomán meghatározónak tartott viszonylatokban (lányok-fiúk, középiskolások-egyetemisták) melyik kérdések mentén adódnak szignifikáns különbségek, illetve a csoportok között hol mutatkozik egyezés.

A középiskolásoknál a válaszadók száma 76 fő volt, ebből 60 lány, 16 fiú.

Az egyetemi hallgatóknál a válaszadók száma 70 fő volt, ebből 54 lány, 16 fiú.